

Б. ІВАНКО

ЗА СЕСТРОЮ

П'ЄСА НА 5 ДІЙ З ЧАСІВ КОЗАЧЧИНИ

(Інценізація повісти А. Чайковського)

Б. І В А Н К О

ЗА СЕСТРОЮ

П'ЕСА НА 5 ДІЙ З ЧАСІВ КОЗАЧЧИНИ

(Інценізація повісти А. Чайкóвського)

Приспóблено для вжитку в школах

1963

ВИДАВНИЧА СПІЛКА ТРИЗУБ, ВІННІПЕГ, КАНАДА

B. I W A N K O

THE QUEST

A FIVE-ACT DRAMA BASED ON A NOVEL BY
ANDRIY CHAYKOVSKY

Adapted for use in schools

1963

TRIDENT PRESS LTD., WINNIPEG, CANADA

О С О Б И :

- СТЕПАН, селянін, літ 46
ПАВЛУСЬ, хлопець, літ 12
ГАНУСЯ, його сестра, літ 14
ГОЛОВКО, козак, літ 54
СУЛЕЙМАН, татарський купець, літ 50
АЛІ, його син, літ 20
ІБРАГІМ, татарський вельможа, літ 48
МУСТАФА, син Ібрагіма, літ 22
МУЛЛА, татарський достойник
Розбишаки
Козакі, татари, невільники.

Пёрша дiя

Лiто. Степ. Опóдаль могiла. На сцiнi велика каменюка. Побiч могiли сплять два козакi. Свiтае. Озивається пташнiя.

ЯВА ПЁРША

Голо́вко (пробудiвся й протирае о́чи. Хрестiться й розглядається навкругi. Наслúхуе. Згóдом зупиняе о́чи на за́ходi. Морщить чоло́. До себе): Що за омáна?

(Будить дрúгого козакá): Гей, Климé, нубо...

Клим (пробуджується): Тривóга?

Голо́вко: То не тривóга, тiльки ж, бач, учóра сóнце по цьóму бóци заходило (вкáзуе руко́ю), а сьогóдни схóдить...

Клим (глядiть тудi, кудi вказав Голо́вко й бiстро пiдвóдиться): Лунá!

Голо́вко: Егé ж... (Вихóдять обiдва на могiлу та зорять). Десь ужé зно́ву татарвá бенкетуе...

Клим: Селó якесь горiть...

Голо́вко: Спасi, Гóсподи, мир хрещений...

Клим: Ось тiлькищо й не вiдно, як товари́ство наспiе, то й знáтимемо, де вонó горiть.

Голо́вко: А нам трéба, брáтчику, кáшi в казанку́ заварiти, щоб на п'ять ротiв вiстачило. (Козак iде й зáраз же принóсить у казанкáх вóду. Голо́вко за той час розкладае невелич-

ке вогнище та насипає до казанка кашу. До козакá): Піді, бра́тіку, та за кіньми поглянь...
Кли м: Са́ме й дума́в... (Іде́).

ЯВА ДРУГА

Го́л о́вк о (сам. Сёрдиться, що вогóнь не горіть як слід): А ти й горі́ кра́ще, коли тобі веля́ть! (Серди́то попра́вляє вогóнь. Десь недалéчко сті́ха фо́ркає кінь). Це ти, Кли́ме? (Кідає по́ратись бі́ля казанка́ й насто́рожується. Шві́дко хапа́є рушні́цю й вихо́дить на моги́лу. Придивля́ється до чо́гось).

ЯВА ТРÉТЯ

Кли м: Менé гука́ли?

Го́л о́вк о: Кінь зафо́ркав, то й гада́в, що це оди́н із твої́х. Яке́сь, мабу́ть, хлоп'я́ до нас на коні́ женéться.

ЯВА ЧЕТВÉРТА

Па́вл у́сь (вбіга́є, дуже́ вто́млений. По хвилі́ні па́дає зомлі́лий на зéмлю).

Го́л о́вк о (кідається до ньо́го): От, ма́еш!

Кли м (збіга́є з моги́ли й теж припада́є до Па́влуса́): Зомлі́в хлопчи́на...

Го́л о́вк о: Подáй води́... (придивля́ється до зомлі́лого).

Кли м (пода́є во́ду в мідя́нім черпаку́): Бері́ть!

Го́л о́вк о (хлю́пає водо́ю де́кілька разів на облі́ччя зомлі́лого).

Па́вл у́сь (прочу́нює. Рве́ться вті́кати): Де я? Де я? Скажі́ть, дя́дечку...

Головко: Між своїми, хлопче. Не турбуйся...
Ти звідкіля? (Обтирає лагідно його лице й чуприну).

Павлусь: Воді, дайте воді... воді...

Головко (мовчки подає воду. Павлусь п'є спрагнено): Звідкіля ж ти?

Павлусь (мовчить).

Клим: Чуєш, кажі!

Павлусь: Зо Спасівки. Татари там усє спалили й розграбили... Людєй перебіли...

Головко: А як же ти зовєшся, сінку?

Павлусь: Павлусь...

Клим: То, кажєш, перебіли всіх?

Павлусь: Не знаю... Не знаю... Кого перебіли, когò забрали...

Головко: А твоїх?

Павлусь (крізь плач): Діда вбіли, батька вбіли, сестру забрали... (Ридає. Пávза).

Головко: Заспокійся, сінку. Заспокійся. (По хвилині): Багато було поганців?

Павлусь (крізь плач): Багато, дядечку... Багато... Ціла хмара. (Трòхи заспокоюється й обтирає обличчя від сліз). Підпалили село з чотирьòх бòків... Людє повтікали з хатів... А татарва тоді — ловіти по óдному... (З ненавистю кричить). Прокляті душогуби!

Клим: І не було у вас кому оберєгті Спасівки пєред татарвою?...

Павлусь: Оберєгті... Адже вони налетіли зненацька, начє шуліки.

Клим (кладє йому руку на плечє): Сердєшний хлопче... То, кажєш, усіх рідних тобі забрали...

Павлу́сь (крі́з зу́би): Усі́х... (Похні́плює го́-
лову, плачу́чі).

Го́ло́вко: Го́ді, Клі́ме, дратува́ти його́ допита-
ми... (До Павлу́ся): Ти, по́кищо, спочи́нь,
сі́нку, а там у́же ра́ди шука́тимемо яко́ись...
Со́ром козако́ві пла́кати...

Павлу́сь (спалахну́в): Вже не пла́чу. (Тве́рдо).
І не заплáчу!

Го́ло́вко: Ось і гара́зд! Тепе́р відпочи́нь, щоб
сил набра́ти.

Павлу́сь (приляга́є на траві).

Го́ло́вко: Ма́буть і здо́рово натоми́вся ти, сер-
де́го... (Накрива́є Павлу́ся. Па́вза. Павлу́сь
засипля́є).

Го́ло́вко (слу́хає): Ось і на́ші вже...

ЯВА П'ЯТА

Го́ло́с (зда́леку): Пу́гу! Пу́гу! (По хвилі́ні):
Це ти, Се́мене? Чом не відгу́кнешся?

Павлу́сь (кі́дається спросо́ння).

Го́ло́вко (йде́ назу́стріч козака́м): Ци́тьте,
братці! Дити́ну мені наляка́єте... (Вхо́дять
козаки́).

Пе́рший коза́к: Дити́ну?

Го́ло́вко: Ато́ж! (Вка́зує на Павлу́ся).

Дру́гий коза́к: Ого́! А звідкіля́ ж у тебе ди-
ти́нка?

Козаки́ (смію́ться).

Го́ло́вко: Жарту́йте, здоро́ві... Це вті́кач зо
Спа́сівки. Тата́ри опівночі наско́чили на Спа́-
сівку, спали́ли її, пограбува́ли все й люде́й у
яси́р забра́ли. Та я гада́в, що ви розка́жете

щось про Спáсівку, а тут мені доводиться вам про це опові́дати . . .

Третьий козак: Аджé ми з іншого бóку над'їхали, то звідкіля́ було́ нам знáти про Спáсівку.

Другий козак: Ми тільки за́граву пожежі за́примітили.

Перший козак: Коли́ так, то доведéться нам ще сьогóдні з погáнцями побалáкати . . .

Четвёртий козак: Без снідáнку нема́є охóти балáкать. Зварів, брáтіку, що їсти?

Другий козак: Оцé й до рéчі. Такі́ поголо́дніли ми.

Голо́вко: Та дéщо й зварі́лося.

Клим: Яко́сь то бóде, не журі́ся . . .

Голо́вко (ста́вить казанóк між козаків): Кáша, сáло й печéний барáн. (Всі берóуться за їжó).

Перший козак: Тепéр, братці, вонó так: Татарва́ недалéко. Вони́ тепéр поверта́ються з тим, що нагрáбили. Чи не скóчити б на них так зненáцька та дóбичу відб́ити?

Другий козак: Вонó й гарáзд було́ б! Тепéр татарáри, náче спóтаний кінь, що лéдве тьóпає.

Четвёртий козак: Дáйте й мені старóму слóво сказа́ть. А коли́ моя́ мóва вам не до лáду, то вже робі́ть, як знáєте.

Козакі́: Говорі́, дядьку Панáсе! Говорі́!

Четвёртий козак: Вонó гáрно та й по молодéцьки ось тáк злеті́ти на татарвóу та відб́ити дóбичу. Однáче й говорі́ться: „Не скачі́ в вóду, як не знáєш брóду”. Чи знáємо ми, скі́льки тих погáнців? Я гада́ю, що їх б́ільше, як нас. Коли́ б мéнше, вони́ не напáли б булі́

на Спáсівку. Там же ж і козаки́ були́. Було́ ти́єї татарви́ такі́ чимáло . . .

Козáки: Пpáвда! Пpáвда! Твоя́ пpáвда, Панáсе!

Пе́рший коза́к: Іспpáвді. Тpе́ба наперéд розвídати, а не ось так наслíпо попáсти в пáстку.

Павлúсь (пробуджується).

Трéтій коза́к: Та й коні на́ші мýсять бода́й на хвилíну відпочíти. Цíлу́ ніч у похóді, то й такі́ знемогли́ся. Татáри наванта́жені дóбиччу́ все одно́ не втечу́ть . . .

Дрúгий і трéтій коза́кí (готóвляться): Тодí ми розвídaемо . . . За годíну-дві поверне́мось.

ЯВА ШОСТА

Павлúсь (схóплюється і йде за дрúгим і трéтíм козако́м).

Козакí (обступáють його́ й зупиня́ють): А ти ж кудí? Чого́?

Павлúсь (до Голо́вка): Дядьку! Кажíть, хай пúстять мене!

Голо́вко: Гóді, хлопче . . .

Павлúсь (упeрто): Менí ж тpе́ба шукáти сво́їх...

Голо́вко: Авже́ж . . . Тíльки в пору́. Ще поспíеш, Павлúсю . . .

Павлúсь (упeрто): Пустíть!

Дрúгий коза́к: Ось і впeрта́ голова́.

Четвeрти́й коза́к: Ти, хлопче, слúхай, що тобі ка́жуть.

Трéтій коза́к: Сидí ма́ком, та й гóді . . .

Голо́вко (берé його́ за плeчí й саджаe на зeмлю): Ка́жу, гóді, то й гóді. Ко́ли захóчеш, піде́ш з на́ми, як тíльки на́ші звíдуни́ повернуть-

ся. І що ж ти поміг би своїм, ось так самотужки? (За сценою раптом чути якийсь глухий, протé різкий крик).

Козакі: Що це воно такé? Хто кричить? (Схóплюються і беруться за зброю).

Головко (виходить на могíлу й дівиться): Та це наші звидуні повертаються чо́гось... Тільки ж не самі! Кого́сь ведуть...

Я В А С Ь О М А

Пе́ршій і тре́тій козаки́ (входять по хвилині на сцену й ведуть зі собою татарина на аркані): Ге́й, козаки́! Ма́ємо го́стя!

Козакі (обступають їх): Тата́рин! Тата́рин!

Пе́рший коза́к: Еге́ ж! Злови́ли його́ такі́ бли́зько відсі́ль, як перекрада́вся до нас тра́вами, наче вуж.

Тре́тій коза́к (до четве́ртого козака́): Дава́йте, дядьку, розпита́йте в нього́ про те, що́ й слі́д. Ви ж умі́єте говори́ти по тата́рськи.

Четве́ртий коза́к (наближується до тата́рина): Ну, бузуві́ре! Хо́чеш споко́ю, так говори́ правду! (Шварго́че щось до нього́ по тата́рськи).

Тата́рин (зразу не хо́че говори́ти й тільки перече́нить голово́ю).

Четве́ртий коза́к: Не хо́чеш? (Гро́зить йому́ кинджа́лом і зно́ву говори́ть до нього́, як попере́дньо).

Тата́рин (з о́страхом лебеді́ть незрозумі́лими слова́ми).

Пе́рший коза́к: Що́ він там харко́че?

Четве́ртий коза́к (хвили́ну ще слуха́є тата́рина): Ка́же, що в їхньому́ загóні було́ чоти́-

ри со́тні шаблю́к. Їх повів син сла́вного Ібрагі́ма, Муста́фа-а́га. Цей не́христ був на сто́рожі й, побáчивши, як тіка́в Павлу́сь, пригна́вся за ним аж сю́ді. (Зно́ву пита́є тата́рина й слу́хає, що він гово́рить).

Коза́к і́ (нетерпля́че): Що ж він ще беле́ндить?

Четве́рти й коза́к: Та ка́же, що харці́зи вже да́вно доне́сли їм зві́стки про Спа́сівку, що, мовля́в, це ду́же бага́те село́. Тим то вони́ вже да́вно нава́жились бу́лі на ньо́го . . .

ЯВА ВОСЬМА

За сце́ною чу́ти ту́піт ко́ня. По хвили́ні шви́дко вхо́дить коза́цький со́тник.

Со́тник: Здо́рові бу́лі, панове това́риство!

Коза́к і́: Здо́ров! Здо́ров! Зві́діля?

Со́тник: Наш за́гін, триста шабе́ль, зупини́вся тут блі́зько.

Коза́к і́: Сла́ва! Сла́ва!

Со́тник: Ота́ман запри́мив вас та й велі́в спитáти, чи пристáнете до нас. Хо́чемо відби́ти тата́рам яси́р.

Коза́к і́ (на ра́дощах): Сла́ва! Авже́ж! Авже́ж! Са́ме в пору́!

Голо́вко: А ми вже са́мі хоті́ли те са́ме зроби́ти. У нас уже́ й полóнений тата́рин є . . .

Со́тник: Гарáзд. Доро́гу пока́же нам до свої́х...

Голо́вко: Тоді га́йда, бра́тці. Тепе́р уже́ не мо́жна га́яти нам ча́су.

Коза́к і́ (мету́шаться): До ко́ней! В доро́гу! Га́йда! (На ра́дощах, вигу́куючи, вихо́дять).

ЗАВІСА.

Друга дія

Татарський табір у степу. Збоку чагарник, видно частину ясіру. Бліжче мужчини, далі жінки, прив'язані до коліс вóза. По боках возів, шатра. Три татари сторожать.

ЯВА ПЕРША

Степáн (бóсий, без шапки, зо зв'язаними руками): Оце попались ми. Де ж діти мої, жінка? Краще, щоб їх повбивали були, ніж Бог зна чого́ дїждатися мають в ясірі. Гірше смерти вонó . . .

Пе́рши й бра́нець: Краще й не балакаймо, бо й так уже татарин споглядає на нас. Подумає, що хочемо тікати, та й батожити стане . . .

Степáн: Твоя правда . . . (Замовкає).

ЯВА ДРУГА

Чути різкий свист і стріл, відтак ще кілька стрілів. Раптом убігає ранений татарин і галайкає щось дуже гóлосно. Ті татари, що до́сі сторожи́ли, й собі, галайкаючи, вибігають за татарином-вістунóм. Хвилину тїхо.

Степáн (на радо́сах): Ма́буть, десь близько на́ші козаки́!

Други́й бра́нець: А мо́же вже й б'ю́ться де...

Степáн: Щоб тільки дали́ собі ра́ду з пога́нцями . . .

Пе́рши й бра́нець: А чо́му ж не ма́ли б собі да́ти ра́ди . . .

Третьй бранець: А ми берімось до татарських шнурів. Присувайсь до мене плечіма, Денісе. (Присуваються плечіма один до одного).

Другий бранець: Розв'язуй мій.

Степ'ан (щосіли старається розв'язати Дениса): От, клятий сирівець! (По хвилині): Один розв'язав. Тягни!

Другий бранець (сілується звільнитись): Не годен.

Степ'ан (намацує вузли): Пекельні чорті! Потрійно затягли. Руки задеревіли, хоч зубами гризі!

Перший бранець (тим часом присунувся близько до другого бранця і зубами гризе сирівець): Я так і роблю! (Гризе). Тьху — що за погань! Тьху! Здохляком смердить (спльовує).

Третій бранець: Ще багато?

Перший бранець: Більш половини догриз.

Степ'ан: Може мій не так туго! Попробуй, Денісе!

ЯВА ТРЕТЯ

Де кілька татарів убігає на сцену, похапцем забирають шатро й, вигукуючи, вибігають. За сценою великий гомін. Пальба й крик.

Бранці: Козакі! Б'ють поганців! Наші! (Хвилину чути гомін бою).

ЯВА ЧЕТВЕРТА

Степ'ан (гук'ає): Гей, козакі, братчики! Не дайте пропасти!

Козакі (вбігають зі шаблями в руках на сцену. Кідаються до бранців і розтинають шнүри на руках і ногах бранців).

Бранці (вигүкують на radoшах): Спасібі, братіки. Хай вас Бог мїлує! (Обнімаються з козаками).

Голóвко: Хлóпці! Нагодүйте їх! Вони ж голóдні. Подайте, що хто має! (Козакі роздають між бранців хлїб та сáло).

Пéрший брáнець: От, коли б вас передучóра Бог був приніс, то й не було б цьóго ліха й гóря, що трапилось нам. Не пішло би було стїльки нáроду хрещéного в невóлю...

Пéрший козák (б'є його по плечу): Не журіся... Доженемо погáнців. Вїзволимо мир хрещéний...

ЯВА П'ЯТА

Павлусь (убігає. Запримітив Степанá й кідається до нього): Тату, Тату! (Припадає до бáтька).

Степáн: Павлусю, сїну мій! Дяка Тобі, Гóсподи, що сїна мені поверну́в! (Обіймає Павлуся).

Павлусь: Де Гануся, тату? Де Гануся, кажіть!

Степáн: Пропáла, сїночку, пропáла...! Погна́ли її, ма́буть, попéреду нас у ясір...

Голóвко: Гей, лю́ди до́брї! Кому́ во́ля, бері коня́, збро́ю та до нас пристава́й! Нам ніколи ча́су га́яти...

Степáн: Бра́тіки-козаки́! Дружїни моєї вже давнó в живїх немає. Тепér ще й е́дину дочкү

забрали поганці в ясир... Мені нема вже до
кого повертатися... Піду з вами.
Пе́рший і тре́тій бра́нці: Ми теж з ва-
ми.
Го́лвко: Гарáзд! Трóхи відпочінемо, а потім
подамо́ся за на́шим заго́ном. Шві́дко наспі-
ють вістові козаки́.
Тре́тій коза́к (прихо́дить з-за куліс): Па́не
со́тнику! Ма́буть, на́ші вістові їдуть.
Го́лвко: Ось і до́бре.
Пе́рший коза́к: А далéко ще?
Тре́тій коза́к: Ні, за́раз бу́дуть тут.
Го́лвко: По́кищо нагодуйте ко́ней та приго-
товте їжу.
Коза́к (вістовий, за сце́ною): Здо́рові були́! Го-
ло́вка тут, з ва́ми?
Пе́рший коза́к: Він тут. Які новіни?
Дру́гий коза́к: Та ти шві́дше розка́зуй, ко-
за́че, бо нам поспіша́ти тре́ба.

Я В А Ш О С Т А

Коза́к (вістовий): Тепе́р уже́ не тре́ба й поспі-
ша́ти. (Вхо́дить. До Го́лвка): Здо́ров, ба́ть-
ку! Здо́рові, панóве това́риство!
Коза́к: Здо́ров!
Го́лвко: Так що ж?
Коза́к (вістовий): Ми під'їхали до тата́рської
ва́лки з обо́х бо́ків. Тата́ри на́віть не запри-
мітили. Ну, як запримі́тили, то вже бу́ло для
них запі́зно. Коза́ки злеті́ли на пога́нців, на́че
яструби́. Тата́ри не мо́гли боро́нитися й тіль-
ки де́які з них повті́кали. Оста́нніх ми поло́ві-

ли на аркані. Весь табір, з усім нагрібленим добром, попав у козацькі руки.

Головко: Бранці всі живі?

Козак (вістовій): На трьох возах найшли немало спасівських молодіць і парубків, але...

Павлусь: А де сестра? Ганна?

Козак (вістовій): Нема її, сінку. Бранці казали, що ще вчора забрали татари всіх дівчат і малих хлопців на коней і пігнали, мов чорті.

Степан: Господи, вся надія пропала!

Козак (вістовій): А до цього всього ми зловили ще самого ватажка Мустафу-агу. Обіцяв великий окуп. Ми відправили його вкупі з раненими до Лубнів, до полковника.

Головко: Гарно справились козакі. Буде заслуга й перед Богом і перед батьківщиною.

Павлусь (приступає до батька): Тату! Просіть козаків, хай доганяють. Ми їх піймаємо напевно! Рятуймо Ганусю!

Степан: Годі, Павлусю! Так не можна. У козаків є інші діла. Врешті, хоч би й хотів, то їх не доженеш. Вони вже дуже далеко.

Павлусь (крізь сльози): Злодії! Нелюди! Чорті! Вони дідуся вбили! Вони сестру забрали! (Згодом). Хіба ж, тату, ми ось так її нещасну й залишимо без помічі?

Степан: Без помічі ні. Але вікупу треба. Ось, краще, не рви свого серця...

Третій козак: Не одна ж вона...

Павлусь: Чому не можна вікрасти її? — Ось, ми їдьмо в Крим, то її...

Степáн (перебиває): А знаєш ти, сінку, де Крим? Там соткі верстóв дїких татарських степів. Там і пропадемо. Нас розлúчатъ й її не відшукáємо. Пропáло!

Павлúсь (твєрдо): Нї, не пропáло! Сам підúшукáти Ганúсі! Хоч би й у Крим...

Степáн: Сердєшний хлóпче... Нїчóго тобі й дúмати про це. Хїбá ж і я самїй не хотів би, щоб повернúлась Ганúся моя? Пошукáю її ще з козака́ми. Підемо на Сїч. А ти крáще лягай спáти, та заспокїйся...

(Нїчні голосї — цвїркунї, совá — шум степової тїрси).

Голóвко: Егє ж! Пóки над'їдуть на́ші з дóбиччю, нам трєба відпочїти. Натомїлись ми й кóні на́ші. На зóрях пúстимося в погóню за погáнцями, мóже вдасться дівчáт з ясіру відбїти.

Козакї (лягають у травї й засипляють. Пáвза).

Павлúсь (згóдом-перегóдом підвóдиться обережно, надягає кожушіну, берє сухарї в бáтька, пїстóлі й мїшечок із кúлями та пóрохом, своє сїдлó й нїшком викрадається за сцєну).

Я В А С Ь О М А

(По хвилїні відкривáється завїса).

Степáн (пробúджується. Розглядається. Запримїчує, що нема́ Павлуся. Швїдко встає): Прóбі! (розшúкує між сплячими. Кліче стїха, з прїтиском): Павлúсю! Павлúсю! (Бúдить козаків): Геї, брáтчики!

Козакї: Ти чо́го? Чо́го репетúеш? Що там?

Степáн (схвильований): Павлусь... Павлуся
нема...

Козакí: Павлуся?

Головко: Що трапилось?

Козакí: Павлусь щез! І мій кінь! Десь пропав
хлопчина...

Степáн (потирає чоло. Нáче до себе): Пішов...
Пішов самий у степі. За сестрою... Гóсподи!

Головко (підступáє до нього): Ти, брáте, не
журися... Такі завя́тці, як твій син, уміють
собі ра́ду давати. Як хлопець вийде цілий із
тієї пригоди, то, пам'ята́й, кошовім колісь
бу́де...

Козакí: Гей, хлопці! Таж його́ шука́ти треба!
Га́йда! Ще не пізно. Га́йда, пошука́ймо! (Ви-
бігають).

Головко (посміхається): Шука́йте, здоро́ві,
вітра в полі...

ЗАВІСА.

Третья дія

Вечір. Степовий яр. Навкруги корчі. Збоку скеля, в ній заглибина, наче печера.

ЯВА ПЕРША

Павлусь (при самому вході на сцену зупиняється й припиняє коня): Пасіся, карий, пасіся. Ось тут і ночуватимемо... (Кінь фортає. Павлусь поплескує його по шії). Годі! (Іде під печеру й тут пристає. Розглядається. Збирає хмиз та суху траву й розпалює ватру. Запалює вихоть і освічує печеру. Тепер іде по сідло й по хвилині приносить його. Стелить собі леґовище. Добуває сухарі й вечеряє. Ще йде до коня за сцену й звідсіль чути, як приговорює до коня): А що, карий? Лягай, небоже! Дрімай трохи! Вертається до печери, клякає й молиться): Боже, Боже! Допоможі мені віднайті та визволити сестру Ганусю та повернутись із нею до тата! (Хреститься й лягає спати. Дékілька хвилин тихо. Згодом музика дуже стіха грає якусь степову пісню).

ЯВА ДРУГА

Перший розбишак (крадькомá підлазить. Наслухує, добуває кинджал і підноситься, приглядаючись Павлусєві. Кличе другого розбишаку): Пст...!

Другий розбишак (іде покрадьки, пістолет напоготові): Татарин?

Пе́рший розбиша́ка (не дуже го́лосно):
Ну́ко, погля́ньмо, що це за пта́шка!

Дру́гий розбиша́ка (сміється злосли́во):
Чи обску́бана пта́шка, чи ще з пі́р'ям...?
(Оба́ нахиля́ються над Павлу́сем).

Пе́рший розбиша́ка (махáє легкова́жно
руко́ю): Е, та це голопу́з якийсь...

Дру́гий розбиша́ка (прита́кує): Так і є.
Жовтодзьо́бий горобчик... І кинджа́ла не
тре́ба тут... І руко́ами го́лими дасі́ ра́ду...

Пе́рший розбиша́ка (штóвхає ного́ю Пав-
лу́ся): Н...н...о...

Дру́гий розбиша́ка (теж ко́пає Павлу́ся):
Гей, ти, жовтодзьо́бе! Вставáй!

Павлу́сь (зрива́ється з просо́ння, перестра́шен-
ний. Диві́ться шві́дко то на о́дного харці́за,
то на друго́го): А... а... а... Хто ви, лю́-
ди? Хто ви? (Бі́стро підво́диться на но́ги).

Пе́рший розбиша́ка: А ти не будь на́дто ці-
ка́вий, цу́цику! (Штóвхає йо́го в гру́ди).

Дру́гий розбиша́ка: А то ще в пе́кло лег-
ко то́бі попа́сти...

Пе́рший розбиша́ка: Ось, краще роби́, що
то́бі звеля́ть...

Дру́гий розбиша́ка (гукáє): Збира́йся!

Павлу́сь (дуже збенте́жений): Куді́ ж ви ме-
не... Куді́ весті́ хочете?

Дру́гий розбиша́ка: Мовчі́, дурню́! Зби-
ра́тись то́бі велі́ли! Чув? (Штóвхає йо́го).

Павлу́сь: Куді́?

Пе́рший розбиша́ка (лука́во): Побáчиш...
Підéш з на́ми...

Павлу́сь (кричі́ть): Ні! (Ра́птом відска́кує, ви-
хо́плює пісто́лет та намага́ється наці́лити).

Дру́гий розбиша́ка (зру́чно вибива́є уда-
ром кулака́ пістолét з ру́ки Павлуся́).

Павлу́сь (кидається тіка́ти).

Пе́рший розбиша́ка (підклада́є йому́ но-
гу, Павлу́сь паде́): А, диві́, диві́... Оце́ жа́ба...
До пісто́лі берётся... Та ти ки́нь, голопу́зий,
гра́тися, бо в нас на іграшки нема́є охóти. (В'я-
жуть Павлусе́ві ру́ки і беру́ть його́ на арка́н).

Павлу́сь (пруча́ється): Дядечки! Пустіть! Пу-
стіть мене́. Я тільки ось так, із óстраху. Ви ме-
не наляка́ли... Я, далебі́, нічо́го... Я за се-
стро́ю... Шукаю́ її. Тата́ри взяли́ її в ясі́р...

Пе́рший розбиша́ка: Ну, й розпатья́квся
ти...

Павлу́сь: Пустіть, дядечки! Мені́ ж пізно́ бу́де...

Дру́гий розбиша́ка (лука́во): Ну, вже за-
спокійся... Ми тобі́ самі́ дорóгу до тата́рів
пока́жемо... (Што́вхають оди́н одного́. Зло́б-
но смію́ться).

Павлу́сь: Пустіть же!

Пе́рший розбиша́ка: Е, це вже не мо́жна.
Ми тебе́ спúтали, бо ти куса́ти люби́ш... (За-
бира́є пісто́ль та хова́є за по́яс).

Дру́гий розбиша́ка (берé сідло́ й ва́жить
його́ в рука́х): Гм... гм... (посміха́ється). Сі-
дельце́ важеньке... (За сце́ною чу́ти го́мін і
скрип возі́в).

Пе́рший розбиша́ка (ска́че на скелю́ й хви-
ліну зóрить — наслуху́є. Свіще́ на радо́сах):
Тата́рські купці́ поверта́ються! Певне́ з Ки́єва.
Ось тут вони́, ма́буть, і зупи́няться...

Дру́гий розбиша́ка: Авже́ж. Тут до́бра пе-
репра́ва...

Пе́рший розбиша́ка (зіска́кує зі скéлі):
Ось і ба́чиш, голопу́зий. Тепeр і нам і тобі не-
ма́ вже чо́го жури́тись...

Павлу́сь: Чо́му?

Пе́рший розбиша́ка: Ще й пита́є, дуре́-
па... То́му, ба́чиш, що ми тебе́ тата́рським
купця́м продамо́ та до́брих два́дцять срібня́-
ків за те́бе ма́тимемо... А ти зно́ву ма́тимеш
тата́рський арка́н на ши́ї...

Павлу́сь (ша́рпається): А... а... а....

Розбиша́ки (рего́чуть).

Павлу́сь (крича́ть): Пустіть! Пустіть!

Пе́рший розбиша́ка (глузли́во сви́ще): А
ти хоч...?

Павлу́сь: Пустіть!

Пе́рший розбиша́ка (перемóргується з
дру́гим, цей прита́кує): Щоб ти знав, що ми
до́бри лю́ди, то ми тобі розв'я́жемо ру́ки. Та
гляди́: якби́ тобі захоті́лось тика́ти, то знай,
голо́вку тобі́, як горо́бце́ві, скру́тимо...

Павлу́сь (розтира́є ру́ки).

Дру́гий розбиша́ка: Ти ка́жеш, за сестро́ю
шука́єш?

Павлу́сь: Авже́ж за сестро́ю... За Гану́сею.
Тата́ри набі́гли на на́шу Спа́сівку, ба́гато лю́-
де́й пийма́ли, ї́ї теж.

Пе́рший розбиша́ка (хи́тро усми́хається):
А ти?

Павлу́сь: Я втік на тата́рському коні́ та по до-
ро́зі коза́ків стрі́нув. Вони́ розгро́мили тата́рів
і ба́гато на́ших спаса́вча́н освободи́ли.

Дру́гий розбиша́ка (заду́мується): Далé-
ко звідси́ль?

Павлу́сь: Ма́буть, далéко. Десь над річкою Са-
ма́рою, коли зна́єте.

Пе́рший розбиша́ка: Ага́ . . .

Павлу́сь: Слу́хайте!

Пе́рший розбиша́ка: Ну!

Павлу́сь: Ви лю́ди бувáлі. Поможіть мені се-
стру́ віднайти́, — ви́зволити. (Хі́тро). Я вам
гарне́нько заплачу́.

Пе́рший розбиша́ка: Ов! А в тебе́ й гро́-
ші є?

Дру́гий розбиша́ка: Ка́жеш гро́ші?

Пе́рший розбиша́ка (ціка́во): Де? Ма́єш
при со́бі?

Павлу́сь: Гро́ші до́бре захо́вані. Усі́ буду́ть ва-
ші, коли́ помóжете мені́ Гану́сю найти́ й ви́з-
волити.

Пе́рший розбиша́ка (вихо́плює кинджáл):
Кажі́ де, — й не бреші́!

Павлу́сь (впе́рто мовчи́ть, але́ крадькома́ по-
гля́нув на сідло́).

Розбиша́ки (кідаються до сідла́. Огляда́ють
його́. Чу́ти бря́зкіт гроше́й).

Павлу́сь (рвётся́ тика́ти, але́ розбиша́ки при-
де́ржують його́ мі́цно на аркані́).

Пе́рший розбиша́ка (кричи́ть): Є!

Дру́гий розбиша́ка: Спра́вді! Оце́ й доби́-
ча! (Чу́ти га́мір ва́лки татарських кúпців щó-
раз бли́жче. Оба́ розбиша́ки вино́сять сідло́ за
скелю́ й там хова́ють його́. Павлу́ся́ весь час
приде́ржують на аркані́. Га́мір чу́ти вже зовсім
блізько).

Пе́рший розбиша́ка (до друго́го): Ти збі-
жи́ та поклич сюди́ котро́го з тих баришів-
ників.

Дру́гий розбиша́ка (вибіга́є): До́бре!

ЯВА ТРІТЯ

Татáрин (вхóдить по хвиліні ще з двóма татáрами та з дрúгим розбишáкою): Де ж він?

Пéрший розбишáка (поштóвхує Павлуся́): А ось!

Татáрин (підхóдить до Павлуся́ й оглядає його. Тóркає м'язи на рука́х і ногáх, дівиться на зúби, тóщо. Врéшті йде́ з розбишáками на бiк і відчiслює їм грóші).

Пéрший розбишáка (глумліво посміхається): Не гнівайся, жовтодзьóбе! (Іде́ геть, за ним дрúгий розбишáка).

Павлу́сь (рветься за ними, люто): Гадіоки! Пóгань! (Сплóвує за ними. Татáри придéржують його́).

Татáрин (схóплює Павлуся́ за рúку): Не тiкай, бо зв'яжу тебе́ мотузком. Твій тáто прода́в тебе́ мені.

Павлу́сь (люто, крiзь зúби):: Який він мені у чóрта тáто! (За розбишáками): Бог би вас скара́в, юди!

Татáри (розстеляють кiлим, сiдають їсти та кiдають і Павлусéві паляницю. Починає свiтáти).

Павлу́сь (заспокоюється та берéться за їжу):
А куди́ ви тепер їдете?

Татáри: Ми їдемо в Крим і ти з на́ми поїдеш.
— А ти від нас не втечéш?

Павлу́сь: А куди́ ж мені тiкати? — Без коня́, без збрóї.

Татáрин: Ми купці. Ти залиши́ся в нас, на́шу віру прийми́ й до́бре тобі́ бу́де. Коли́ ста́неш

мусулманином, то й вільним станеш. А потому можеш до великої по́чести у нас дійти. Ти гáрний хло́пець. Не оди́н з ва́ших був у нас великим везі́ром у падиша́ха в Ца́ргороді.

Павлу́сь: А що це падиша́х?

Тата́рин: Не зна́єш? — То цар туре́цький, дуже вели́кий пан.

Павлу́сь: Цьо́го не зна́ю. У нас в Україні не ма́є царів. (По хвили́ні): А скі́льки ви за ме́не запла́тили тій соба́ці?

Тата́рин: Два́дцять срібня́ків.

Павлу́сь: Ов, то ма́ло. Я був би вам дав за се́бе вдеся́теро сті́льки.

Тата́рин: Хиба́ ж у те́бе є гро́ші?

Павлу́сь: Тепе́р нема́, а бу́ли в сідлі. Той соба́ка харці́з забра́в сідло́ з коне́м.

Тата́рин: Чому́ ти нам не сказа́в цьо́го ско́рше? Ми бу́ли б відібра́ли.

Павлу́сь: А чи у вас продаю́ть теж тата́рів?

Тата́рин: Ні, не мо́жна люде́й своєї́ віри прода́вати, за це вели́ка ка́ра.

Павлу́сь: Ось, ба́чите! А він свою́ віру прода́в.

Тата́рин: Він не має віри. Ми зна́ємо його́. Він з на́ми торго́ує.

Павлу́сь: А ви мене́ тако́ж прода́сьте́ на база́рі?

Тата́рин: Дóбрих хло́пців ніхто́ не прода́є, а держі́ть собі́. (В тій хвили́ні підходи́ть оди́н тата́рин, оба́ між собо́ю щось гово́рять і почина́ють збира́тися в доро́гу. До Павлу́ся): Збира́йся й ти. Їдемо да́лі, в Крим.

ЗАВІСА.

Четвёрта дія

Крим. На дворі татарського купця Сулеймана. Праворуч будинок з ганком, ліворуч подвір'я. На подвір'ю вештаються слуги-невільники. (За сценою чути спів невольників).

ЯВА ПЕРША

Сулейман (виходить з Павлусем і показує йому свій двір): Я тебе задержу в себе, а коли будеш слухняний, то буде тобі тут добре і моготимеш свобідно ходити.

Павлусь: Якé це у вас усé дівне, не так, як в Україні.

Сулейман: У нас гáрно, дуже гáрно. Поживéш, побáчиш, навiкнеш!

Алі (идé зправа): А хто це, бáтьку? (Показує на Павлуся).

Сулейман: Цьóго хлóпця я купiв тобі на базарi в купцiв. (До Павлуся): Поклонiся новóму своéму пáновi, а бóде тобі дóбре.

Алі (плéще в долóни. Слугá підходить): Вiзьмi цьóго гявúра i вкажi йомú, де бóде його мiсце. (Идé з бáтьком у двiр).

Слугá (потурнáк, вiдвóдить Павлуся до iнших слуг): Ти звiдкилiя?

Павлусь: З України. Зо Спáсiвки. — А ви, дiядьку, теж iз України?

Слугá: Мовчi! (Вiдхóдить).

ЯВА ДРУГА

Остап (старий уже козак, підходить до Павлуся): Ти його ось так не питай, а то розсердиться та ще поб'є тебе.

Павлусь: Та за віщо він мене біти має? Хіба ж я йому що лихого вчинів?

Остап: Тут б'ють, хоч і нема защо. Він, бач, потурнак. Його совість гризє, що вірікся України й побусурменився. Тому він і злющий такий на нашого брата, наче пес... Гірше татарина.

Павлусь: Ви давно тут живете, дядьку?

Остап: Років п'ять уже буде, небоже...

Павлусь: І як же тут?

Остап: Сказано: неволя. Тут не з медом... По інших дворах ще вдесятеро гірше. Старий Сулейман добрий чоловік, одначе він мало колі дома. Його син Алі гордий і дуже ненавидить нашу віру. А цей потурнак, то сам чорт.

Павлусь: А ви не пробували тікати?

Остап (сумно посміхається): Заки добіжиш до Перекопу, так п'ять разів зловлять. А коли зловлять, то або повісять або на галєри продадуть, а ще й б'ють так, що душі вилазить.

Павлусь: А я знаю, що багато людей звідсіль тікає.

Остап: Тут багато є хрещеного народу, то дєкому й повезє втекті.

Павлусь: А як вас, дядьку, звать?

Остап: Остапом Швидким.

ЯВА ТРЭТЯ

З будынку йде чорний невільник, а за ним Алі.

Чорний невільник (берэ Павлуся за руку і ведэ перад Алі): Гайда, гайда...

Алі: Як тебе звалі?

Павлусь: Павлом Судацэнкам менэ звуть.

Алі: Ні, тебе так звалі. Тепэр ти зватимешся Гуссейном.

Павлусь: Я не хочу. Я не вашої віри!

Алі: Дурень ты. Мусиш тепэр і віру змініти. Прыймеш нашу віру!

Павлусь (решуче): Ні, не прыйму. Я своєї украінскай віри не пакіну.

Алі: Як прыймеш нашу, будэш вільний.

Павлусь: Не хочу. Нізащо в свеце не хочу. Як же це? Вільний, а в неволі?

Алі (грязно): Я тебе побіти звелю. (Тэрмосить Павлуся за плечэ): Не догаворуйся, а то...

Павлусь: Хоч і повісьце, то ні!

Алі (лагідніше): Кажу тобі, што як паслухаеш менэ, то вільным станеш.

Павлусь: Я й так візволюся, калі захочу.

Алі: А то як?

Павлусь: Втечу, та й годі.

Алі (сміється): А знаеш ты, што в нас утікачам рэбляць?

Павлусь: Знаю! Повесяць. А як не піймаюць, то й так пропаде.

Алі (лагідніше): Я хотів тебе взяти до покёів.

Павлусь: Беріць, куды хочете.

Алі (до чорного невільника, що дбсі стоїть, роз-
з'явивши рота): Ти чо́го стовбічиш тут? (Чо́р-
ний біжить): Так ти не хочеш слухати?

Павлу́сь: І не гадаю...

Алі: Ти, гявуре, зухва́лий. Як ти до мене відзи-
ва́єшся?

Павлу́сь: Хіба́ ж ви не чоловік?

Алі (плече в долоні, входить слуга). Цього зу-
хва́лого гяву́ра ви́бити й до конюхів да́ти.
(Відходить. Слуга прова́дить Павлу́ся між
невільників).

ЯВА ЧЕТВЕРТА

Оста́п (іде зліва): Ти що зробів, що Алі звелів
тебе́ біти?

Павлу́сь: Нічо́го. Він намовляв мене́ на бусур-
ме́нську віру, а я не схотів слухати його́.

Оста́п: З ними не можна по прб́стому бала́кати.
З ними тре́ба хитріти, нізько кланяючись.
Що ж ти сказа́в?

Павлу́сь: Я сказа́в, що як мені тут бу́де зле, то
я втечу́.

Оста́п: От, дурний ти. Хто ж така́е говори́ть? —
А куди́ ж він тебе́ призна́чив?

Павлу́сь: До конюхів.

Оста́п: Ти, бра́тіку, ду́же зле зробів. Там тебе́
заму́чать.

Павлу́сь: Е, яка́сь вонó бу́де. А скажі́ть, будь
ла́ска, дя́дку, де тут у Криму́ мо́же бу́ти моя́
сестра́? Ї́ цьо́го літа́ взя́ли в ясі́р тата́ри.

Оста́п: Скільки́ ї́й літ?

Павлу́сь: Трина́дцять бу́де.

Оста́п: А га́рна вона́?

П а в л у с ь: Авжеж, що гárна. Як мальована.

О с т á п (похітуючи головою): Лédве, чи ти її найдеш. Тут продають дівчат з рук до рук. На усіх базáрах їх пóвно. Найкращих вивóзять за мóре в Турéччину.

П а в л у с ь: А як би то розвідати, де вона тепér перебувае?

О с т á п: На те трéба багáто грóшей.

Ї В А П Я Т А

Усі метушаться, на сцéну вхóдить Алі й мўлла-урядóвць та слўги. Всі нízько клáняються. Алі, клáняючись весь час, прова́дить його́.

С л у г á (вхóдить між невільників): Слўхайте, гявўри, що вам казáтиме їх мїлость, хáнський післанець. Стїйте й не рўхайтесь!

М ў л л а: Мій пан, Дéвлет-Гирéй Ибрагїм, нехáй Аллах дасть йому́ довгий вік (рўхом рукї віддае турецький поклін Магомéтові), — звелїв у своїй ласкáвості, спитáти вас, українських брáнців, чи не знае хто, де перебувае син його́ мїлости слáвний лицар Мустáфа-áга. Цього літа він ходїв із загóном воювáти Україну, для слáви Аллаха й його́ прорóка Магомéта. Хто вїявить його́ мїсце, стáне достóйним ласки й нагорóди його́ мїлости. (Грїзно): Хто ж би це затаїв, мóже готувáтися вже тепér на смерть, бо його́ напéвно повісять.

С л у г á: Кажїть, хто знае. Ви розумїли все те, що їх мїлість ефéндї сказáв?

П а в л у с ь (виступáє наперéd): Я знаю, де перебувае твій пан.

М у л л а: Ти, хлопче, не жартуй! Як же ж ти можеш знати? Ти вже тут, мабуть, довше, а це сталося цього літа.

С л у г а́ (з поклоном): Справді, пане. Цього гявұра привезлі сюди цього літа.

М у л л а: Ну, то хай говорять!

П а в л у с ь: Я був у таборі козаків і бачив, що козаки зловили на аркан якогось знатного татарина. Був високий, пишно зодягнений, мав дуже багату зброю. Козаки говорили, що це якийсь знатний провідник татарської ватаги. (Замовкає. По хвилині рішуче): Але всього тобі не скажу, тільки ж твоєму панові. Велике важко знайти мою сестру Ганусю, бо вона все докладніше знає. Вона десь тут має бути між бранцями.

М у л л а: Добре. Забираю тебе зі собою й зараз поїдемо шукати твоєї сестри. Воля Девлет-Гирея має бути виконана. Цього невільника забираю зараз до його милости Девлет-Гирея Ібрагіма. Відтепер він під мою руку. (До слуги): Зараз його зодягнути й приготувати до дороги. (Виходить).

С л у г а́: Слухаю, пане!

П а в л у с ь (до Алі): Чи тепер велиш бити, чи аж повернуся від його милости?

С л у г а́ (затулює Павлусєві уста): Мовчи, гявұре, мовчи! (Бере Павлуся за руку й виходить).

П а в л у с ь: Бувайте здорові, земляки! Дай, Боже, побачитись в Україні!

З А В І С А.

П'ята дія

Палáта Ібрагіма. Пішно при́брана, дзі́глики, кілими. Крізь вікна відно крїмські гóри. Ібрагім сидить у напівлежачій постáві, біля ньóго Му́лла й слугá. Збо́ку Павлу́сь, вбра́ний по туре́цьки. На середіні де́кілька неві́льниць виводять танóк. Після танку́ вибігають.

Я В А П Е Р Ш А

Ібрагі́м: Показáв я тобі всю красу́ на́шого життя́ за те, що ти не збрехáв. Оце́ неда́вно повідóмлено менé, що мій син найшо́вся та е вже в дорóзі до до́му. Сподіва́юсь, що ось-ось і тут бу́де.

Павлу́сь: Я сказáв правду, мій па́не, й без кра́ю вдя́чний тобі за те, що ти приказáв віднайти́ мою́ сестру́ Гану́сю. Ми обо́е щасли́ві поверне́мося до рідного кра́ю, на Укра́їну.

Ібрагі́м: Одне́че, я ра́джу тобі зали́шитися тут між на́ми, прийня́ти на́шу віру, а бу́де тобі дуже́ до́бре. З тебе́ мо́же бу́ти сла́вний ли́цар і мо́жеш ста́ти достóйником.

Павлу́сь: Я ва́шу віру дуже́ шану́ю. Я дуже́ вдя́чний за ва́шу до́брість, одне́че ту́га за рідним кра́єм, за украї́нським степом, у мене́ неперемо́жна. Коли́ я зали́шився б тут, то почувáвся б дуже́ нещасли́вим.

Ібрагі́м: Шко́да, хло́пче, шко́да! Ти мені́ дуже́ припа́в до вподо́би.

Павлу́сь: Спасібі за ласку.

Ібрагі́м: Ко́лі син мій, вели́кий ли́цар Муста́фа-а́га уві́йде здо́ров і цілі́й у мій ді́м, тебе́ до-жида́є вели́ка нагоро́да.

Павлу́сь: За́ки це ста́неться, дозво́ль мені по-ба́читися з мо́єю сестро́ю Гану́сею.

Ібрагі́м: Хоч наш зві́чай забороня́є перебува́ти жі́нкам у това́ристві мужчи́н, то для те́бе зро́блю все й дозво́ляю. (Пле́ще в долони́).

ЯВА ДРУГА

Слуга́: До услу́г, ва́ша сві́тлосте!

Ібрагі́м: Піді́ до гарему́ й приведи́ сюди́ не-ві́льницю, Га́нну Суда́ківну!

Слуга́: Слу́хаю, па́не! (Вихо́дить).

ЯВА ТРЕТЯ

Ібрагі́м: Дозво́ляю то́бі побу́ти з тво́єю се-стро́ю. Будь вдя́чний всемо́гучому Алла́хові за його́ доброту́. (Вихо́дить).

ЯВА ЧЕТВЕРТА

Слуга́ (вхо́дить з Га́нною): Мій пан прика́зав привести́ тебе́ до цьо́го гяву́ра.

Гану́ся (зодя́гнена по тата́рськи, відсло́ннюе об-лі́ччя): Павлу́сю, бра́тіку! (Ки́дається йому́ на ши́ю).

Слуга́: Не мо́жна так, не мо́жна. (Намага́ється відшто́вхнути Павлу́ся).

Павлу́сь: Геть, неві́рний!

Слуга́: Зако́н не велі́ть. Наш зако́н!

Павлу́сь: Пропада́й зі своїм зако́ном, чо́ртів си́ну! (Відштóвхує його́ й той відхо́дить).

ЯВА П'ЯТА

Павлу́сь: Гану́сю! Ми вільні бу́демо! Вільні бу́демо!

Гану́ся: Бою́сь, Павлу́сю. А як не відшука́ють Муста́фу-а́гу? Що то́ді з на́ми бу́де?

Павлу́сь: Нічо́го бо́ятися! Прибу́ли гінці та сповісти́ли, що Муста́фа-а́га вже в Криму́ й ось-ось бу́де до́ма. Вже пригото́вили на́віть бенке́т. Це для Девлет-Гіре́я вели́ке свято. Сподіва́ються його́ ще ніні.

Гану́ся: А що було́ б, коли́ б тата́рин не доде́ржав сло́ва та не схоти́в нас пусти́ти на во́лю...

Павлу́сь: Сподіва́юсь, що так не зроби́ть. Чей же тата́рин пови́нен доде́ржати сло́ва.

Гану́ся: Тоді, коли́ мене́ забра́ли від купця́, то він, Девлет-Гіре́й, нічо́го не зга́дував про во́лю, тільки оби́цяв вели́ку нагоро́ду.

Павлу́сь: А що ж, сестри́чко, мо́же для нас бу́ти більшо́ю нагоро́дою, як во́ля.
(Знадво́ру чу́ти га́мір).

Гану́ся: Що це за га́мір? Що там ста́лося?

Павлу́сь (загляда́є че́рез вікно́): Гану́сю! Вже при́хали! Вже е!

Гану́ся: Нево́ля, чи во́ля! Павлу́сю, бра́тіку!
(Оби́ймаю́ться).

Павлу́сь: Диви́сь, який тепе́р бадьо́рий! А на аркані́ у Непора́дного, то скриві́вся, на́че б гірчи́ці вкуси́в. Не зна́ти, чи смакува́в коза́цький аркан чо́ртовому си́нові?

Гану́ся: Чого́ ж ти такий злю́щий? Хай їм Бог
простіть, щоб тільки нас на во́лю пусти́ли.

Павлу́сь: Це ж вони́ нападають на нас. Чи ми
татарську зе́млю пусто́шимо, чи вони́ Україну?
Але́ Ібрагі́м слова́ доде́ржить. Він же ж хан!

ЯВА ШОСТА

Ібрагі́м (вхо́дить з Муста́фою): Ти говорі́в
пра́вду. Тепе́р я хо́чу доде́ржати слова́ й наго-
родіти вас. Чого́ бажа́єте? — Коли́ хо́чете,
залиша́йтесь з на́ми. Прийма́ть на́шу віру, я вас
за своїх діте́й прийма́ю.

Гану́ся: Спасі́бі тобі, могу́тній па́не. Нічо́го
не бажа́ємо, тільки во́лі. Пусти́ нас.

Павлу́сь: Лише́ во́лі!

Ібрагі́м: Хіба́ ж вам у ме́не зле?

Павлу́сь: Ні, але́ за Україно́ю нам скучно. Хо́-
чемо своїх ба́чити.

Ібрагі́м: Хай буде́ по ва́шому! Їдьте додо́му,
та жи́йте щасли́во.

Павлу́сь: Так звелі́, ха́не, відати нам гра́моти,
щоб нас до доро́зі тата́ри не чи́пали.

Ібрагі́м: Авжеж. Діста́нете гра́моти, ще й охо-
ро́ну, по́ки до своїх не доїдете.

Павлу́сь й Гану́ся: Спасі́бі!

Муста́фа: Мені́ вже розка́зували, який ти
спра́вжній коза́к. — Та одно́ скажи́ мені́: Яким
чи́ном ба́чила тво́я сестра́, як мене́ полони́ли,
коли́ вона́ була́ в обо́зі?

Павлу́сь: Ось я це й хоті́в сказа́ти. То я все те
ба́чив, а навми́сне сказа́в, що це сестра́ ба́чи-

- ла, щоб тільки її відшукати. Без цього я не бачив би її більше. Чи ж неправда?
- Ібрагім (задумується): Хитрун з тебе, небоже, хитрун. Ти далікий світ за сестрою пройшов і чимало ліха зазнав. Недарма й хитрувати довелося тобі.
- Павлусь: Вельможний Девлет-Гірею! У мене ще одне до тебе прохання є.
- Ібрагім: Хоч би ти сьогодні просів мене половину мого майна, то цього я тобі не відмовив би.
- Павлусь: Ні, майна я не хочу, тільки ось про що прошу: У Сұлеймана живе невільник Остап Швидкий. Вели його викупити і хай їде він з нами.
- Ібрагім: Хіба він тобі родичем приходиться?
- Павлусь: Ні, тільки земляк. Та він мені був рідним батьком, коли я у неволю попався. Я поклявся віддячити йому. Хочу йому волю випросити. Він уже старій, та хоч на волі доживе свого віку.
- Ібрагім: Добре в тебе серце, хлопче. Остап Швидкий — невільник, повернеться з тобою в Україну.
- Павлусь: Спасібі тобі, могутній Ібрагіме! Спасібі!
- Ібрагім: Заки ви приготівитеся до доріги, я звелю привести сюди твого земляка Остапа Швидкого. (До Мустафи): А ти, сину, визначи зі своїх людей-невільників охорону для свого визволителя. (Виходить з сином).

ЯВА СЬОМА

Гану́ся (падае навко́лішки і мо́литься): Дяку-
емо Тобі, Всеви́шній Бо́же, за ла́ску Тво́ю, що
ви́зволив нас з невóлі! Приймí дя́ку щíру,
про́симо Тебе́ й благáємо!

Павлу́сь (стоя́чі):

„Що зво́лив нам поверну́тись
На тíхі во́ди, на я́сні зóрі,
Між люд хре́щений,
В рíдну Україну!”

ЗАВІСА.

А

авжеж, indeed, certainly.
адже, аджеж, but, but then.
Алла́х, Allah, arabic name of the Supreme Being.
арка́н, lasso.

Б

бадьо́рий, lively, fresh, brisk, nimble, dashing.
база́р, bazaar, market place.
ба́риші́вник, broker, agent, trader, dealer.
ба́то́жити, to whip, lash.
ба́тьківщина, fatherland.
бе́ленді́ти, to chatter, stutter.
бе́нкє́т, feast.
бе́нкетува́ти, to feast.
ба́йстро, quickly.
блага́ти, to plead, implore.
Бо́г би вас скара́в, may God punish you!
Бо́г зна́, God knows.
бо́роні́тися, to defend oneself.
бо́ро́тися, to struggle, fight, wrestle.
бо́сий, barefooted.
бра́нець, captive, one taken into servitude.
бра́тчик, a fond form of brother. It was quite common for
close cossack friends to call one another brother.
бреха́ти, to lie, не бреші́, do not tell lies.
бри́д, ford; не скачі́ в во́ду, як не зна́єш бро́ду, a Ukrainian
saying meaning: look before you leap.
бра́зкі́т, jingling.
бува́лий, experienced, one who has seen a lot.
буди́ти, to wake.
бузуві́р, faithless, heretic, infidel.

В

важе́ньке, quite heavy.
ва́жити, to weigh.
ва́лка, train of wagons.

ватáга, band, company, detachment.
ватáжок, chief, leader, commander.
вáтра, bonfire.
вáша свѣтлосте, your grace.
вдесyтеро, ten times as much.
вдyчний, grateful.
везір, minister, a high-ranking Tartar official.
веліти, to order, bid.
вельмóжний, honorable.
верствá, a measure of distance (about 3,500 feet).
вѣштатися, to move (bustle) about.
вибивáти, to knock out.
вивóдити танóк, to perform a dance.
вигyкувати, to shout, clamor.
визволітель, deliverer.
визволyти, to free, to liberate.
вйзначити, to assign.
вййти цлім, to come out unscathed (safely).
вйконати, to execute, perform, fulfil, accomplish.
вйкупити, to buy out.
вйпросити, to beg out.
вйректися, to deny, disown, renounce.
вйстачити, to be sufficient, enough.
вйхóплювати, to snatch (wrench) out.
вйдгукнyтися, answer to a call.
вйстyн, one who brings news (tidings).
вйддyчити, to repay kindness, return a service.
вйдзивáтися, to answer, say.
вйдйбрáти, to take away.
вйдмóвити, to refuse, deny.
вйднайтй, to find.
вйдпочйти, to rest.
вйдслонйти (вйдслóнювати), to unveil, to uncover.
вйдтепér, from now on.
вйдчйслювати, to count out (of money).
вйдшукáти, to find.
вйра, faith.
вйстовйй, messenger, scout.
вйстyн, messenger, herald, courier.
вйхоть, wisp of straw.
вйгнище розложйти, to start fire (bonfire) for cooking outdoors.
вйля, will, also freedom.
вйювáти, to war, wage war.
вйпérто, stubbornly.

Всеви́шній Бо́же, Almighty God.
всемо́гучий, almighty, omnipotent.
втекти́, to run away.
втомле́ний, tired out, exhausted.
вуж, grass-snake, serpent.
ву́зол, knot.
вчини́ти (учини́ти), to do, perform.

Г

гада́ти, to think (of), suppose, imagine.
гадю́ка, snake, viper.
гайда́, forward! away!
гала́йкати, to clamor, to mix shouting and singing.
га́рем, harem.
га́яти, to delay, tarry.
гей! hey! halloa! holla!
гірчи́ця, mustard.
гірше́, worse.
гість, guest, visitor.
глузли́во, derisively, mockingly.
глумлі́во, mockingly.
глухий, dull.
гніва́тися, to be angry, to chafe.
голопу́з, with a naked belly, young bird, fledgling, child.
го́мін, din, noise, commotion.
гоне́ць, messenger, runner, courier, *pl.* гінці́.
го́рдий, proud.
гра́мота, document, decree.
гри́зти, to gnaw.
гри́зно, sternly.
грози́ти, to threaten, menace.
горо́бчик (горо́бець), sparrow.
гукати́, to call upon (up), to halloa.

Г

галéри (галéри), galleys, ships (with oars).
га́нок, porch, veranda, balcony.
гяву́р, giaor, a word used by the Turks to designate the adherents of all religions except the Mohammedan, more particularly Christians.

Д

далéбі, indeed, really, truly.
два́дцять, twenty.

двір, courtyard, yard.
декілька, few.
дзиглики, small stools, tabourets, tripods.
дідусь, grandfather, aged person.
діждатися, to live to see.
добич, booty, plunder.
добичу відбити, to recapture booty.
добрість, goodness, kindness.
доброта, goodness.
доводиться... оповідати, (it is my) lot to relate.
догónити (здогónити), to catch up to, to overtake.
додержати слова, to keep one's word.
доживати віку, to live out one's years.
дожидати, to await.
дозволити, to permit, to allow.
докладніше, more fully, more completely (accurately).
долоня, palm of hand.
допити, questioning.
допомогті, to help.
достойний, deserving.
достойник, dignitary, one holding high office.
дратувати, to irritate, to vex.
дрімати, to slumber, nap, doze.
дружина, wife.
дурень, fool.
дурéпа, foolish person.
душá, soul.
душогу́б, murderer.
дядечко, дядько, uncle, but also widely used in Ukraine
when addressing one's senior (elder).

Е

ефенді, effendi, a title of respect frequently attached to the
official title of certain Turkish officers, especially
learned men and ecclesiastics.

Є

єдина дочка, only daughter.

Ж

жартувати, to joke, jest.
жовтодзьобий, yellow-beaked.
журитися, to worry.

- забороня́ти, to deny.
 зава́рїти, to boil, cook.
 заві́са, curtain (stage).
 зава́зтець, bold, (determined, strong-willed) person.
 загі́н, detachment, company of troops.
 загли́бина, concavity.
 за́грава поже́жі, redness of the sky from burning fires.
 заде́ржати, to retain.
 зазна́ти, undergo, experience, endure.
 зако́н, law, custom.
 зали́шитися, to stay (behind), to remain.
 замо́вкати, to become silent.
 заму́чити, to torment (torture) to death.
 запі́зно, too late.
 запри́мити, to notice.
 засипля́ти, to fall asleep.
 заслуга, merit, deserving deed, service.
 заспоко́їтися, to quieten down, to become calm.
 зата́їти, to keep secret, not to divulge.
 зату́лювати (зату́лити), to close, stop, cover, shut.
 зафо́ркати (фо́ркати), to snort.
 за́хід, west.
 захо́ваний, hidden.
 збенте́жений, alarmed, disturbed, perturbed, bewildered.
 збира́тися, to dress, to get ready.
 збрехáти, to tell a lie.
 збро́я, arms, weapons.
 звелі́ти, to command, order, give order.
 зви́чай, custom.
 звідкі́ля, from where.
 звіду́н, scout, one out scouting.
 звільні́ти, to free.
 звільні́тися, to free oneself.
 зві́стка, news, information.
 звязáти, to tie, bind.
 зго́дом-перего́дом, afterwards, later, after some time.
 здоро́ві бу́лі, a form of greeting, equivalent to How are you?
 How do you do?
 здохла́ком смерді́ть, smells of a corpse.
 земля́к, countryman.
 з-за, from behind.
 злеті́ти, to come upon suddenly (unexpectedly).
 зло́бно, maliciously, spitefully.

злодій, thief.
злосліво, maliciously.
злющий, furious, irate, very angry.
змінити, to change.
знадвору, from outside.
знатний, notable, distinguished, eminent, important.
знемогтіся, to feel tired, fatigued, exhausted.
зненáцька, suddenly, unexpectedly.
зóвсім, completely, altogether, quite.
зомлілий, one who has fainted.
зомліти, to faint.
зоря́ть (зоріти), to scan, to look (watch) intently.
зру́чно, skilfully, dexterously.
зуби, teeth.
зупині́тися, зупиня́тися, to pause, stop.
зупиня́ти, to stop (someone).
зухва́лий, saucy, insolent, impertinent.

Й

його́ мiлiсть, his grace.

І

iграшка, plaything, sport, play.

К

казáн (казанóк), kettle, boiler, cauldron, pot.
каменю́ка, a big stone.
ка́ра, punishment, penalty.
ка́рий, brown (bay) horse.
ка́ша, gruel, grits, groats, cereal food.
ки́датися, to throw oneself, leap (rush).
ки́лим, rug, carpet.
кинджа́л, dagger, poniard.
кля́кати, to kneel down.
кожуши́на, fur-coat.
коза́к, cossack.
коле́са, wheels.
ко́нюх, groom (of the stable), ostler, stable-boy (man).
кошовiй, chief (leader) of the Zaporozhian cossacks.
крадько́ма, secretly, stealthily, furtively.
красá, beauty, loveliness.
Крим, Crimea.
кула́к, fist, tightly-fisted hand.

кулі, bullets.
куліса, side-scene.
купці, traders, merchants.
кусати, to bite.

Л

лагідно, gently.
ласка, grace, favor, kindness.
ласкавість, kindness.
лебедіти, to implore, beg tearfully.
легковажно, to treat with disregard.
леговище, lair, den, resting place.
ледве, hardly, scarcely, no sooner.
ліхо, misfortune, ill luck, misery.
ліцар, warrior, knight, hero.
ліворуч, on the left hand, to the left.
лукаво, slyly, craftily, hypocritically.
люто, in great anger.

М

Магомёт, Mahommed.
майно, property, goods.
метушитися, to bustle about, be anxious, be restless,
to stir about.
мілость, grace.
мир хрещений, Christian people.
мідяний черпак, dipper (scoop) of copper.
між, among, between.
мовчати, to be (remain) silent, keep silent.
мовчі, shut up!
мовчки, in silence.
могила, mound (burial place).
могти, to be able, can, may.
могутній, mighty, powerful.
молітися, to pray.
молодиця, young (married) woman.
мотузок, rope, cord.
мбрщити чоло, to knit one's brow.
мужчина, man.
музика, music, музика, musician.
мулла, Mohammedan priest.
мусулманин, Mussulman, Mohammedan.
мязи, muscles.

Н

- нава́житись, to dare, to decide, make up one's mind.
 наванта́жені, fully laden (loaded).
 наві́кнути, to get accustomed, be used to.
 навко́лішки, to be kneeling, to be on one's knees.
 навкругі́, all around.
 навми́сне, intentionally, by (with) design.
 нагодува́ти, to feed.
 нагоро́да, reward.
 нагороді́ти, to reward.
 над'ї́хати, to come (drive, ride) up.
 на́дто, too, на́дто ціка́вий, too anxious, too inquisitive.
 на зо́рях, very early in the morning.
 назу́стріч, towards, to come out to meet.
 налеті́ти знео́звістка, to come upon suddenly (unexpectedly).
 наляка́ти, to frighten, scare, terrify, startle.
 намага́тися, to endeavor, do one's best, seek after, strain oneself (to attain).
 намовля́ти, to persuade, induce, convince, urge.
 напада́ти, to attack, assail, assault, invade.
 напéвно, surely, certainly.
 напівле́жача поста́ва, half-lying position (posture).
 напогото́ві, in readiness.
 насипа́ти, to fill with, to put into.
 наско́чити, to strike upon (against).
 наслі́по, blindly, at random.
 наслухува́ти, to listen attentively, to be all ears.
 насторо́жуватися, to become alert.
 нахиля́тися, to bend (bow) down, stoop.
 наці́лити, to take aim.
 на́че, as, as if.
 неві́льник, captive, prisoner, slave.
 неві́рний, infidel.
 нево́ля, slavery, servitude, bondage.
 не до ла́ду, not to the liking.
 незрозумі́ле, unintelligible, incomprehensible.
 нелю́д, cruel (atrocious, bestial) person.
 нена́видіти, to hate.
 нена́висть, hatred, abhorrence.
 неперемо́жна, unconquerable, not to be subdued.
 нетерпля́че, impatiently.
 нехри́ст, un-Christian, unbaptized one.
 неща́сний, unhappy, ill-fated.
 нішком, secretly, underhand, in a whisper, softly.

нізащо в світі, for no price in the world.
новіни, news, tidings.
ну́бо, (interjection, as a sound of encouragement), come,
now, now then.
не рви сво́го се́рця, do not torment you heart.

О

оберегти́, to defend, protect.
обере́жно, carefully, cautiously.
обидва, both, one and the other.
обіця́ти, to promise.
обліччя, countenance, face.
обміня́ти, to exchange.
обніма́ти, обійма́ти, to embrace.
обо́з, camp (military), encampment.
обску́бати, to pluck (strip off) the feathers or hair.
обступáти, to surround.
обтира́ти, to wipe.
одна́че (одна́к), but, still, however, nevertheless.
о́куп, ransom.
ома́на, delusion, error, doubt.
опівночі, at midnight.
опо́даль, at a distance, but not too far.
освободи́ти, to free, to deliver, release.
о́страх, fear, fright.
ось-ось, anytime now.
ось так, thus.
ота́ман, cossack chieftain.
охоро́на, protection, guard.
охо́та, desire, wish, willingness.
оце́ й до ре́чі, this is to the point.

П

падиша́х, sultan, padishah.
пала́та, palace.
пальба́, shooting.
паляни́ця, flat cake.
пан, lord.
парубки́, young men of marriageable age but yet unmarried.
па́стися, to graze.
пекельні чорті́, hellish devils.
пéкло, hell.
перебі́ти, to kill off (one after another).
перебува́ти, to stay, remain, make one's abode.

передума́ти, to think over.
пéредучо́ра, before yesterday.
Пéрекoп, Perekop (town in Ukraine bordering on Crimea).
пéрекра́датися, to steal (sneak) through.
пéремoб́ргуватися, to wink at each other.
пéрепра́ва, crossing, passage, ferry.
пéрестра́шений, terribly frightened, scared, alarmed.
пéрeчити, to contradict, deny.
печeний ба́ран, roasted mutton.
печeра, cave.
пiйшно зoдя́гнений, very well (expensively) dressed.
пiдвoдитися, to get up.
пiд'iхати, to drive (come) up close to.
пiдкладáти нoгу, to trip with a foot.
пiдлáзити, to creep closer.
пiднoситися, to raise oneself.
пiдступáти, to approach, come to (near).
пiймáти (спiймати), to catch, seize, apprehend.
пiр'я, feathers.
пiсланeць, messenger.
пiстолeт, pistol.
пoбiти (бiти), to give a beating.
пoбiч, beside, close by.
пoбусурмeнитися, to turn (convert) to Mohammedanism.
пoвiдoмити, to notify, to let know.
пoвiсити, to hang (in punishment).
пoвepнyтися, to return, come back.
пoвeзe втeктi, manage to escape.
пoгáнци, infidels.
пoгáнь, foul (nasty, ugly) thing.
пoгля́нути (за кiньми), to look after the horses.
пoгoлoднiти, to be hungry, famished.
пoгoнiя, pursuit.
пoдвiр'я, yard.
пoдyти, to blow.
пoкiнути, to leave, abandon, forsake.
пoкiшo, in the meantime, for the time being.
пoклiн, bow, greeting.
пoклoнiтися, to bow (in respect).
пoкoї, rooms, chambers.
пoкра́дьки, by stealth.
пoлкoвник, colonel, a cossack commander of higher rank.
пoлoвiна, half.
пoлoнeний, captive, prisoner of war.
пoлoнiти, to take captive.

по молодéцьки, in a youthful fashion (manner).
попа́сти в па́стку, to fall into a trap.
попа́стися, to fall into (into the hands of).
поплéскувати, to pat, tap.
по́ратися, to be busy at something.
по́рох, gunpowder.
посміха́тися, to laugh up one's sleeve, laugh (from time to time), also to smile faintly in bitterness.
поспі́ти, to arrive in time (to do).
поспіша́ти, to hurry.
потóму, after that.
потрі́бно, thrice, three times.
потурна́к, renegade (Ukrainian who adopted Turkish manners, customs and faith).
по́хапцем, in haste, hurriedly, quickly.
похи́тувати голо́вою, to shake one's head.
похі́д, march.
похні́пити, to lower, bend, похні́пити го́лову, to look dejected, discouraged.
по́честь, honor, respect.
по́яс, sash, belt, waistline.
правору́ч, on the right hand (side).
привéсти, to bring on (to).
привязáти, to tie to.
приговóрювати, to talk to.
приго́да, adventure.
пригото́витися, to get ready.
приде́ржувати, to hold back.
придивля́тися, to look at (watch) intently.
призначі́ти, to assign.
приказа́ти, to command, to order.
припада́ти, to press close to.
припа́сти до вподо́би, to become very likeable, to become fond.
припня́ти, to tie to.
приста́ти, пристава́ти, to join with, to follow.
присува́тися, to come, creep (nearer).
прита́кувати, to agree.
прóби! by God! for God's sake!
пробуді́тися, to awake, wake up.
провáдити, to lead.
провідні́к, leader.
прокля́тий, cursed damned.
пропа́сти, to be lost, perish, disappear.
проро́к, prophet.

просіти, to plead, ask, implore.
простіти, to forgive.
протé, but.
прохання, request, entreaty.
прочу́няти, to recover one's senses (consciousness).
пруча́тися, to struggle in order to free oneself.
пташні́я, birds.
пугу! the call of an owl. This call was used by cossacks as
a means of signalling their presence to their comrades.
пустіти, to let go.
пусто́шити, to ravage, plunder, rob.

Р

ра́да, advice.
ра́дити, to advise.
ра́доші, joys, на ра́дошах, in great joy.
ранéний, wounded.
ра́птом, suddenly.
рвэ́ться утíкати, trying to dash off (run away).
реготáтися, to laugh heartily.
репетува́ти, to holler, scream, wail.
ридáти, to weep, sob, wail, lament.
рідний край, native country, motherland.
різкий, sharp, shrill, piercing.
річка, river.
рішуче, with determination.
ро́дич, relative.
розбиша́ка, bandit, robber.
розвідати, to find out.
розв'язати, to untie.
розгра́бити, to pillage, plunder, sack, ransack.
розгроміти, to rout, defeat completely.
роззя́вити ро́та, to open mouth wide.
розлучіти, to separate.
ро́зп'ятя́катися, to begin prattling (chattering) much.
розсе́рдитися, to become violently angry.
ро́зстеля́ти кй́лим, to spread out the carpet.
розтинáти, to cut asunder.
розтира́ти ру́ки, to rub hands.
ру́хатися, to move.
рушні́ця, rifle, musket, gun.

C

- сáло, pork fat.
 Самáра, a river in Ukraine, tributary of Dnieper.
 самоту́жки, with one's own strength (resources).
 свист, whistle.
 свистáти, to whistle.
 світа́ти, to dawn, grow light.
 світли́сть, light, brightness, **ва́ша сві́тлосте!** — Your Highness! Your Grace!
 свобі́дно, freely.
 свя́то, a momentous day, holiday.
 селó, village.
 селя́нин, peasant.
 серде́га, poor fellow.
 се́рдитися, to be angry.
 се́рдешний, poor (wretched) person.
 сестра́, sister.
 сидіти ма́ком, to stay put.
 сил набра́ти, to gain strength.
 сі́луватися, to make an effort, exert oneself.
 синóк, син, son, widely used when an older person addresses a junior.
 сиріве́ць, raw-hide.
 сі́дло, saddle, **сідельце́**, saddle (diminutive form).
 Січ, *Sich*, settlements of Ukrainian cossacks on the banks and islands of the lower Dnieper.
 скéля, rock, cliff.
 скучно́ за Україно́ю, lonesome (longing) for Ukraine.
 скрип возів, creaking of wagons.
 скруті́ти, to wring.
 слава! Hurrah!
 сла́вний, famous, renowned.
 слугá, servant.
 слухня́ний, obedient.
 сльо́зи, tears.
 смакува́ти, to relish, to find taste in.
 сніда́нок, breakfast.
 смерть, death.
 соба́ка, dog.
 сова́, owl.
 со́вість гризе́, conscience torments.
 со́тник, a cossack troop commander.
 со́тня, one hundred.

спалахнути, to animate.
спасібі, thank you, thanks.
спасі, Господи, save, O Lord!
спасівчани, inhabitants of village Spasiwka.
сплячі, sleepy, those sleeping.
спльовувати, to spit.
сповістити, to inform, announce.
сподіватися, to expect.
справді, really, truly, indeed, in fact.
справжній, real, genuine.
справитися добре, to acquit oneself well, to do a good job.
спрагнено піти, to drink thirstily.
спросоння, мов просоння, as if half-awake (half-asleep).
спутаний кінь, tethered horse.
спутати, to fetter.
срібнякі, pieces of silver, silver coins.
степ, steppe, prairie.
стіха, quietly.
стовбичити, to stand like a post.
сторожити, to be on watch (guard).
стріл, a shot.
стрінути, to meet.
схоплюватися, to rise (abruptly); start.
сцена, stage.
сьогодні, today, this day.

T

табір, camp, encampment.
танок, dance.
татарва́ (тата́ри), Tartars (many of them).
тата́рин, Tartar.
тата́рський купе́ць, Tartar trader, dealer.
теж, also.
термосити, to shake, pull about, toss (violently).
тірса, feather-grass.
тількищо, anytime now.
товари́ство наспе́, comrades (cossacks) will arrive;
у товари́стві, in company.
торгува́ти, to trade.
торка́ти, to touch.
триво́га, danger, alarm, anxiety.
трина́дцять, thirteen.

тýга, grief, sorrow, affliction, yearning.
тýго, tight.
тýпіт, stamping.
турбува́тися, to worry, to be anxious.
турецький, of Turk, Turkish.
тýпати, to walk about (with dull beats or steps).
тьху! (interjection), expression of scorn, disgust, fie!
for shame!
тягну́ти, to pull.

У

уда́р, blow, strike.
уже́, вже, again.
Україна, Ukraine.
упертó, stubbornly.
урядóвець, official.
утіка́ч (втікач), one who runs away, escapee.
учóра (вчора), yesterday.

Ф

форка́ти, to snort (as a horse).

Х

хай вас Бог мýле, may God bless (preserve) you.
хан, khan.
хапа́ти, to seize.
харкоті́ти, to rattle (in the throat), to prattle.
харці́з, bandit, robber.
хви́лина, minute, moment.
хитрити (хитрува́ти), to use cunning (skill, slyness,
craftiness).
хитро́, slyly.
хитру́н, sly person.
хлоп'я́ на коні́ женéться, a small boy coming on horseback.
хлю́пати водо́ю, to sprinkle water.
хмиз, dry branches, small sticks (for kindling).
ховáти, to hide, to bury.
хресті́тися, to cross oneself, to make sign of a cross in prayer.

Ц

ца́р, czar.
Ца́ргород, Constantinople, (Istanbul), at one time capital of
Turkish empire.

цвіркун, cricket.
цїтьте, hush! be quiet!
цўцик, pup, puppy, doggie.

Ч

чагарник, bush, shrub, shrubbery.
чимало, a great many.
чїпати, to bother.
чортї, devils.
чотїри сотнї шаблюк, four hundred swords (meaning
400 men).
чуприна, hair, head of hair.

Ш

шаблюка, шабля, sword.
шанувати, to respect.
шарпатися, to seek to free oneself, struggle.
шатра, tents.
шварготїти, to jabber, speak gibberish.
швидко, quickly, speedily.
швидше, more quickly.
шкóда, too bad!
шнур, rope, cord.
штóвхати, to nudge.
шуліки, hawks.
шум степової тїрси, murmur of steppe feather-grass.

Щ

щасливий, happy.
щезнути, to disappear, to vanish.
щораз ближче, nearer every minute.
щосїли, with all might.

Ю

юда, traitor (as Judas).

Я

яким чином, how, in what way (manner).
як намальована, as if painted.
як слїд, as should be.
яр, ravine, cliff, crag.
ясїр, captivity, imprisonment.
яструб, hawk.

